

DESPRE CAFASUL BISERICII DOMNEȘTI DIN TÂRGOVIȘTE

Corneliu Ionescu

Pe latura de Vest a naosului Bisericii Domnești din cadrul curții Domnești din Târgoviște, întinzându-se pe toată lățimea acestuia, se găsește un balcon, numit „CAFAS” (fig.1) . Cafasul are o ușă în peretele de Nord al naosului, pe unde Domnul intra în biserică direct din palat, pe un pod de lemn acoperit ¹⁾ (fig.2a). Din cafas, în jumătatea de Sud a lui, o scară coboară în parterul naosului (fig. 2b, c). Se știe din tradiție că în cafas domnul și doamna țării participau la Sfânta Liturghie.

În parapetul balustradei acestuia se află, la un loc, un decupaj. Acesta era destinat să permită vederea în interiorul bisericii și spre altar, a celui sau celor îngenunchiați, în momentele când, în timpul Sfintei Liturghii și a celorlalte Sfinte Slujbe se îngenunchează.

Pe scară se cobora în naos pentru spovedit, împărtășit, miruit, etc.

Cafasul reazemă pe un sistem de arce și bolți care, la rândul lor reazemă pe peretele de Vest al naosului și pe cei doi stâlpi dinspre Vest din cei patru pe care reazemă bolțile în cruce care acoperă naosul (fig. 2c . d. e) .

În arhitectura noastră veche nu mai cunoaștem astfel de elemente în interiorul bisericilor. Se întâlnesc însă în arhitectura bizantină, începând chiar din timpul sfântului împărat Constantin cel Mare, aproape pe toată durata de existență a imperiului bizantin, în general cu o dezvoltare amplă la biserici de plan central: circular și octogonal, la biserici bazilicale, la biserici de plan și structură în cruce greacă înscrisă în pătrat și la alte tipuri de biserici. Ocupă o latură sau mai multe, în afară de latura pe care se găsește altarul. Au accesul realizat printr-o scară aflată în pronaos sau o scară exterioară .

Funcțiunea acestor elemente numite și galerii și tribune, o aflăm din tratatul de ceremonii de la Curtea Imperială Bizantină: „DE CEREMONIIS AULAE BIZANTINAE” scris în timpul împăratului Constantin Porfirogenetul ²⁾. Aici se face și o descriere a participării împăratului la Sfintele Slujbe, în special la Sfânta Liturghie, în biserica Sfinții Sergiu și Bachus din Constantinopol, aflată la poarta palatului imperial și constituind una din bisericile Curții Imperiale. Împăratul, relatează tratatul menționat, venea la biserică, urca în tribune pe scara aflată în pronaos la Sud de intrare . mergea prin aripa de Sud a tribunelor, până în apropierea altarului, unde aprindea lumânări, candelile și se închina la un mic altar al Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu aflat spre capătul de Est al aripii de Sud a tribunelor. Apoi venea în aripa dinspre Vest a acestora unde, așezat pe un tron participa la Sfânta Liturghie . Ceilalți credincioși participau la Sfânta Slujbă stând

în parterul naosului. Tribunele erau făcute special pentru împărat. Biserica era biserică împărătească. Prin concepția și alcătuirea arhitecturală se asigura separația netă între locul împăratului în biserică și locul publicului, exprimând separația socială netă și categorică ³⁾ (fig. 3). Totodată se realiza și o măsură privind securitatea persoanei împăratului.

Si la Sfânta Sofia există tribune. Acolo împăratul Justinian participa la Sfânta Liturghie stând uneori în „mitatorion” ⁴⁾ (fig. 3.1). El trecea în biserică direct din palat.

Tribune s-au executat încă de la primele biserici construite de Sfântul Împărat Constantin cel Mare și mama sa Elena la Ierusalim și în alte părți ale imperiului. La biserica construită de aceștia în anii 325-327 în jurul Sfântului Mormânt (Rotonda Învierii) se află tribune rezemate pe contur și pe cei doisprezece stâlpi din jurul Sfântului Mormânt, închipuind pe Sfinții Apostoli. De cealaltă parte a atriumului din fața Rotondei, în biserica Sfântului Mormânt sau a Învierii, se află tribune deasupra navelor laterale ⁵⁾ (fig. 4). Biserica de plan octogonal din Antiochia, ridicată de aceiași împărați în secolul IV (cca 330) are tribune.⁶⁾ Biserica Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan din Efes (biserica a doua), ridicată de Împăratul Justinian în anul 550 are tribune^{6A)} (fig. 3.2).

În Constantinopol au fost construite o serie de biserici până în secolul al XIV-lea, biserici împărătești având tribune: biserica mănăstirii Sfântul Ioan Studion făcută în anul 454, cu galerii pe trei laturi,⁷⁾ (fig. 3.3) ; biserica Sf. Polyeuctos, construită la anul 524 de Anicia Juliana, fiica împăratului Anastasius I al Bizanțului⁸⁾ ; biserica Sfinții Sergiu și Bachus, 527-536 ridicată de împărații Justinian și Theodora ⁹⁾(fig. 3.4 , 3.5a , b). Biserica Sfânta Irina, ridicată de Justinian (fig. 5) și reparată în 740 după un cutremur¹⁰⁾ ; catedrala Sfânta Sofia, făcută de împăratul Justinian în 532-537, cupola refăcută în 562¹¹⁾ (fig. 3.1), biserica Kalenderhane Ćamii, ridicată către anul 600 de patriarhul Kyriakos în timpul împăratului Mauricius¹²⁾ , biserica mănăstirii Iisus Hristos Pantepoptes, ridicată de către Ana Dalassena, mama împăratului Alexios I Comnenul, probabil către anii 1081-1087¹³⁾ (fig 6.1 , 2), biserica Gül Ćami – 1104-1108ridicăată de Ioan Comnenul, nepotul împăratului Alexios I ¹⁴⁾ ; biserica Iisus Hristos Mântuitorul Pantocrator, ridicată de împărăteasa Irina, soția împăratului Ioan al II-lea Comnenul (1118-1143), refăcută în timpul Imperiului Latin și în perioada Paleologilor¹⁵⁾ (fig. 6.3), biserica mănăstirii Chora, paraclisul, sec. XIII¹⁶⁾ , făcută de către bunica împăratului Alexios I Comnenul, refăcută după un cutremur în 1120, apoi de Isaac Comnenul, cca 1200, apoi, la începutul secolului al XIV-lea de către Theodor Metochites, administratorul Tezaurului Imperial¹⁷⁾; biserica Maica Domnului de la Izvor¹⁸⁾ ; biserica Theotokos Pammakaristos, ante 1067 după unii autori , la mijlocul secolului al XII-lea după alții (fig. 6.4) , făcută de un Ioan Comnenul , probabil fratele împăratului Isaac I Conmenul ¹⁹⁾ .

Salonicul, a doua capitală a Imperiului Bizantin a fost înzestrat cu mai multe biserici împărătești prevăzute cu tribune: biserica Eski-Djouma, sau Acheiropoietos sau Hodighitria (circa 430) ²⁰⁾ (fig. 8.1); biserica Sfântul Dumitru făcută în 412 – 413 de către Leontius prefectul Ilyricum-ului ²¹⁾, biserica Sfânta

Sofia făcută în timpul împăratului Constantin al VI-lea (780-797)²²⁾ (fig. 7.3. 4), biserica Haghia Theocos (Panaghia Chaikcon), -1028 (fig.7.2), ctitor Christophoros, protospătar imperial și catepan al Longobardiei²³⁾ .

Biserica San Vitale din Ravenna, ridicată de Sfântul Împărat Justinian în prima jumătate a secolului al VI-lea este biserică împărătească, chiar dacă, construită pe mormântul Sfântului Vitalie, este și un „martyrium”. S-a demonstrat că este biserică împărătească, s-a subliniat vocația ei imperială²⁴⁾. Are tribune pe toate laturile octogonului, mai puțin latura pe care se află altarul. Este o biserică împărătească, unde împăratul participa la Sfânta Liturghie, stând în tribune²⁵⁾ (fig. 8.4).

În alte orașe ale imperiului în Asia Mică se află biserici cu tribune. Printre ele: Dere-Aghsy²⁶⁾ (fig. 9.2), Kasr-Ibn-Wardan²⁷⁾ (fig.9.1), Sfântul Nicolae din Mira Liciei²⁸⁾, biserica Koimesis din Niceea²⁹⁾ (fig. 9.3), Meriamlik, Cilicia³⁰⁾ (fig.9.4) .

Apoi, biserica Sf. Sergiu din Old Cairo, cca. sec. XI, galerie peste pronaos³¹⁾; Hagia Titos, Gortyna, Grecia, posibil sec. VI, galerii la Sud, Vest, Nord³²⁾ .

Biserica Sfânta Sofia din Sofia, sec. VI -galerie peste pronaos³³⁾ (fig. 8.3, a, b). Biserica țarilor bulgari de la Preslav, sec. IX-X cu naosul de plan circular cu opt nișe și doisprezece stâlpi interiori și pronaos dreptunghiular, are la colțurile de Vest ale pronaosului două case de scară circulare, care duc la galerii aflate deasupra pronaosului³⁴⁾ (fig. 8.2).

Biserica Maica Domnului Parigoritissa din Arta, Grecia, sfârșitul secolului al XIII-lea³⁵⁾, biserica Hosios-Lucas în Phocida, 1011-1055³⁶⁾, biserica mănăstirii Daphni lângă Athena 1080³⁷⁾ fig.7.1) au tribune .

Schema structurală spațială a fost preluată de împărați din Occident. Pentru prima oară, de către împăratul Carol cel Mare la Aachen, în biserica Aix-la-Chapelle sau Capela Palatină. Ea reproduce destul de fidel biserica San Vitale din Ravenna și biserica Sfinții Sergiu și Bachus din Constantinopol, ambele biserici împărătești³⁸⁾ (fig. 10.2, a, b). Atât Carol cel Mare cât și alți suverani de după el au ridicat biserici de curte utilizând acest model, la castelul Nimwegen, la Groningen, Ingelheim, Ottmarsheim „Capella Curtis” din Mainz, -1137³⁹⁾ (fig. 10.3), precum și capela castelului imperial Kaiserburg din Nürnberg, ridicată de către împăratul Frederic I Barbarosa în a doua jumătate a secolului al XII-lea⁴⁰⁾ (fig. 10.1 a, b, c). Ultimele două se disting prin aceea că au două nivele (la Nürnberg etajul a fost executat în 1295) . În parter stau credincioșii obișnuiți, la etaj: împăratul. În planșeul boltit dintre parter și etaj se află un decupaj de cca 15 mp prin care se realiza comunicarea necesară între capelă, împărat și credincioșii din parter.

Trebuie menționată și capela Sfântul Ulrich a palatului imperial de la Goslar, 1137, de asemeni cu parter și etaj și decupaj în planșeu⁴¹⁾, ca și altele aflate la reședințe imperiale: la castelul Daudeberg lângă Halle, la reședințele imperiale de la Gelnhausen, Trifels, și castelul Munzelberg⁴²⁾, la biserica mănăstirii Corvey (822-848)⁴³⁾, precum și altele ridicate de către Carol cel Mare în Saxonia⁴⁴⁾, la biserica Sfinții Cosma și Damian din Essen (mijlocul secolului XI)⁴⁵⁾ .

Tribunele, galeriile, cafasul, constituie o problemă imperială, exprimă un principiu imperial, sunt rezervate împăraților. Constituie elemente de temă de proiectare în cazul bisericilor împărătești. Aceste biserici reprezintă un anumit sistem spiritual⁴⁶⁾ la baza căruia stă ordinea statului și autoritatea, măreția și maiestatea instituției împăratului, care este prima și cea mai importantă instituție din stat. Împăratul nu stă în același loc cu mulțimea. Își păstrează rangul⁴⁷⁾. El e deasupra mulțimii. Totodată îi trebuie asigurată continuitatea și pretutindeni, securitatea, inclusiv în biserici.

Justinian a exprimat și cu mijloace plastice această condiție a ordinii în stat, în tabloul votiv din biserica San Vitale din Ravenna, document juridic, unde, în spatele împăratului se vede masată garda imperială înarmată și în stare de alertă⁴⁸⁾ (fig. 11).

În această accepțiune a fost conceput și realizat cafasul din biserica domnească din Târgoviște, anume, pentru folosința domnului și doamnei Țării Românești, în cadrul participării lor la Sfânta Liturghie. Este una din expresiile aceluia „Bizanț după Bizanț”, prezentat de către Nicolae Iorga. Este o exprimare a ideii imperiale bizantine pe care o continuau domnii Țării Românești după distrugerea imperiului Bizantin, idee și imperiu pe care domnii Țării Românești o cunoșteau și o înțelegeau atât de bine și al cărui stindard s-au străduit să-l preia și să-l țină sus pe cât a fost posibil⁴⁹⁾.

Această idee mai este prezentă undeva: în biserica Negru Vodă din Câmpulung, în secolul al XIV-lea. Doctorul arhitect Cristian Moiescu precum și Grigore Ionescu și Vasile Drăguț au sesizat și semnalat posibilitatea ca această biserică să fi avut cafas, element domnesc. Arh. Cr. Moiescu a arătat că amplasarea scării din colțul de NV al pronaosului exclude destinația acesteia ca acces la turlă, ea exprimând ideea unui caracter aulic, legat de prezența prezumtivă la etaj a cafasului⁵⁰⁾ (fig.12).

Soluția de cafas propusă de Cristian Moiescu este verosimilă. Ea se întâlnește la biserica Hagia Theotocos (Panaghia Chalkeon) din Tesalonic, construită în luna septembrie, anul 1028 de către Cristophor, protospătar imperial și catepan al Longobardiei⁵¹⁾. La această biserică cafasul se află deasupra pronaosului. În axul bisericii are un gol acoperit cu un arc. La cafas se ajunge pe o scară săpată în peretele de Sud al bisericii⁵²⁾.

Scară de acces de plan circular spre cafas se găsește la biserica țarilor bulgari de la Preslav, sec. IX-X. Aceasta are două scări circulare în ambele colțuri de Vest ale pronaosului. Cajele lor ies și în exterior⁵³⁾ (fig.8.2).

În colțul de NV al pronaosului se află scara și la biserica Sfânta Sofia din Salonic, dar, într-un turnuleț exterior, circular în interior și octogonal în exterior⁵⁴⁾. La Daphni, avem scară circulară, pe fațada de Nord⁵⁵⁾.

Biserica domnească din Târgoviște, cu tribuna ei, se găsește la capătul unei tradiții aulice de peste o mie două sute de ani, începută cu cea mai importantă biserică din lume-biserica Învierii sau a Sfântului Mormânt⁵⁶⁾ urmată imediat de biserica octogonală din Antiochia-metropola Orientului⁵⁷⁾, continuată într-o serie de nenumărate localități din toate colțurile Imperiului Bizantin și în zone inspirate

de acesta, și preluată și continuată de împărații germani. Nu este un element întâmplător sau pentru uzul femeilor ci rodul unui anumit „sistem spiritual”, izvorât dintr-o ordine de stat imperială, element rezervat împăraților (și regilor, domnilor)

NOTE

1. Franco Sivori, în CSTR, vol. 3, Editura Științifică, București, 1971, p. 12., De Ceremoniis Aulae Bizantinae, Bonn, 1876.
2. Jean Ebersolt, Adolphe Thiers. Les Églises de Constantinople, Ernest Leroux Éditeur, Paris, 1913, p. 30-32, 35
3. J. Ebersolt și Thiers, op. cit., loc cit.
4. Eusebiu de Cezareea, Viața lui Constantin cel Mare, trad. Radu Alexandrescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, nr. 14, București, 1991, Cartea a treia, 25-40 Sir 5.
5. Banister FLETCHER'S, A History of Architecture, ed. a XX-a, CBS, Publishers and Distributors, New Delhi, 1999, p. 288, 289.
6. Idem, op. cit., Cartea a treia, 37, 38; É Coche DE LA FERTÉ, A. OSTUNI, Le Byzance, Mazenod, Paris, 1981, p. 502, Sir Banister FLETCHER'S, op.cit. p. 284, 290.
- 6A. É Coche DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op.cit. p. 494, 495, fig. 753-755; Sir Banister FLETCHER'S, op.cit. p. 307, 309-310.
7. Stéphane YERASIMOS, Constantinople. Istanbul's historical heritage, Könemann, Paris, 2005, p. 37. G. OSTUNI, op.cit. p. 482 .. fig. 697-698. Autorul afirmă că erau galerii destinate femeilor (p. 37); p. 482 și fig. 697-698; Alexander VAN MILLINGEN, asist. de Ramsay TRAQUAIR, W.S. GEORGE și E. HENDERSON, Byzantine Churches in Constantinople. MacMillan and Co., Limited, London, 1912, p. 35 și fig. 12-17; Walter HOTZ, Byzanz. Konstantinopel, Istanbul, Deutscher Kunstverlag München-Berlin, 1971, p. 78-79;
8. St. YERASIMOS, op. cit., p. 39, 42, 44; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 482, fig. 700.
9. ST. YERASIMOS, op. cit., p. 39, 42, 43; A. VAN MILLINGEN, op. cit., p. 77-83; B FLETCHER'S, op. cit., p. 300, 308; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 483-484, fig. 701-705
10. COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 480-481, Fig. 694;
11. ST. YERASIMOS, op. cit., p. 45, 46, 50, 51; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 485, fig. 708, 709; Sir Banister FLETCHER'S, op.cit. p. 300, 303-306.
12. COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 478; VAN MILLINGEN, op.cit. p. 184-188.
13. St. YERASIMOS, op. cit., p. 88-90; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, o p. cit., p. 476,
14. Walter HOTZ, Byzanz, Konstantinopel, Istanbul, Deutscher Kunstverlag, München-Berlin, 1971, p. 156, 158, Van MILLINGEN, Byzantine Churches in

- Constantinople, London, 1912, p. 170 și fig. 54,57,59, 60; St. YERASIMOS, op. cit., p. 91.
15. A. VAN MILLINGEN, op. cit., p. 219-220; fig. 77, 78; W. HOTZ, op. cit., p. 112-114; St. YERASIMOS, op. cit., p. 92-95; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 477.
16. A. VAN MILLINGEN, op. cit., p. 288, 312, 314, 317, 335, fig. 105, 106, 107, 113, W. HOTZ, op. cit., p. 52-53; Stéphane YERASIMOS, op. cit., p. 138-139.
17. St. YERASIMOS, op. cit., p. 139..
18. J. EBERSOLT, Les monuments d'architecture byzantine, Paris, 1934, p. 46.
19. YERASIMOS, op.cit. , p.135 , A. VAN MILLINGEN, op.cit. fig. 53. HOTZ, op. cit., p. 109
20. Charles DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, Les monuments chrétiens de Salonique, éditions Ernest Leroux, Paris, 1918, p. 37, fig. 17,18, Pl. IV.2, V, VIII.2; Étienne COCHE DE LA FERTÉ, Giustina OSTUNI, op.cit. p 519-520.
21. Sir B. FLETCHER'S, op. cit., p. 295, Ch. DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN,op. cit., p. 63 , 79-80, fig. 32,33,35,42, pl. XVI-XVII.
22. Ch. DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, op. cit., p. 119-122, fig. 52, pl. XXXVI.1, XL, XLI, É. COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 524, fig. 869.
23. Ch. DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, op. cit., p. 153 , 156, fig. 71, pl. LII.2. É. COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 520, fig. 856.
24. Guglielmo DE ANGELIS D'OSSAT, Studi Ravennati. Problemi di architettura paleocristiana, Edizioni Dante, Ravenna, 1962, p. 73-88; Giuseppe BOVINI, Prefața la lucrarea de mai sus, p. VI. Dacă era numai un „martyrium”, cum susțin unii autori, nu s-ar explica de ce are tribunele pe șapte laturi și de ce împăratul Carol cel Mare a copiat-o în biserica de la Aachen și din alte părți ale Germaniei și de ce și alți împărați de după Carol cel Mare au făcut la fel, copiind copia, adică biserica de la Aachen.
25. G. DE ANGELIS D'OSSAT, op. cit., p. 73 , 76 , 78 , 83 , 84-85 .
26. Charles DIEHL, Manuel d'art byzantin, vol. 1, Librairie Auguste Picard, Paris, 1925, p. 101, fig. 40
- A. VAN MILLINGEN, op. cit., p. 5-6, fig. 2,3, J. EBERSOLT, Monuments d'architecture byzantine, Paris, 1934, p. 49, fig. 42.
27. Idem, p. 4, fig. 1, J EBERSOLT, op. cit., p. 49, fig. 41; Ch. DIEHL, op. cit. P. 183-185, fig. 81.
28. Idem, p. 6, fig. 4, J. EBERSOLT, op. cit., p. 49.
29. Idem, p. 7, fig. 5,6.
30. EBERSOLT , op.cit. , p46 , fig. 39;
31. Sir B. FLETCHER'S, op. cit., p. 288-289.
32. Idem, p. 310-312.
33. Krăstiu MIATEV, Arhitekturata v srednevekovna Bălgaria, Izdatelstvo na Bălgarskata Akademia na Naukite, Sofia, 1965, p. 19-20, fig. 12; St. BOIADJIEV, Sofiiskata țarkva, Sf. Sofia, Sofia 1958 , p. 624,625 , fig 13

34. Krăstiu MIATEV , op.cit., p. 95-100 , fig. 91. 98 , 99; Guglielmo DE ANGELIS D'OSSAT, op.cit p. 65. fig. 5; Peyo BERBENLIEV-The Architectural heritage on the Lands of Bulgaria. Sofia. f.a.. p. 65. pl. 32.
35. J. EBERSOLT, Monuments d'architecture byzantine, Paris, 1934, p. 82-83. fig. 67; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 505, fig. 790.
36. J. EBERSOLT, op. cit., p. 68 și fig. 53; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 512; Sir B. FLETCHER'S, op. cit., p. 310-311;
37. J. EBERSOLT, op. cit., p. 68, fig. 54; COCHE DE LA FERTÉ, G. OSTUNI, op. cit., p. 510, fig. 810;
38. Guglielmo DE ANGELIS D'OSSAT, op. cit., p. 60-63, 68, 71-72 și fig 1-3. Wolfgang KAISER, Romanesque Architecture in Germany, în: Romanesque. Architecture. Sculpture. Painting, Edited by Rolf Toman; Könemann, Königswinter, 2004, p. 32-34 plus fig.
39. Guglielmo DE ANGELIS D'OSSAT, op. cit., p. 63-64, fig. 4.
40. Bodo EBHARDT, Der Wehrbau Europas im Mittelalter, Band 1, Deutsche Verlagsgesellschaft, Berlin, 1939, p. 526-528, fig. 636, 637; Paola CALORE, Castles of Bavaria, White Star Publishers, Vercelli, 1998, p. 124-127; Jost SCHILGEN, Hans C. HOFFMANN, So Schön ist Nürnberg, Sachbuchverlag Karin Mader, Grasberg, 1995, p. 6-12, plus fig.
41. Bodo EBHARDT, op.cit. p. 512, 515, fig. 623, 624; Xavier BARRAL I ALTET, The Romanesque. Towns, Cathedrals and Monasteries, Taschen, Köln, Lisboa, London, New York, Paris, Tokyo, 2001, p. 93, 97, 98 plus fig. Wolfgang KAISER, op.cit., p. 70-71, fig.
42. G. DE ANGELIS D'OSSAT, op. cit., p. 65; W. KAISER, op. cit., p. 43,44.
43. W. KAISER, op. cit., p. 36-37.
44. Idem, p. 36.
45. Ibidem, p. 42.
46. A se vedea: Voica Pușcașu, Actul de ctitorire în Țara Românească și Moldova până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Editura Vreamea, București, 2001, p. 7.
47. Există și o teorie a „gynekeum”-ului: tribunele, galeriile ar fi destinate femeilor, care n-ar avea voie, să intre în parterul bisericii, teorie lansată și susținută de unii cercetători occidentali (A VAN MILLINGN , op.cit. , YERASIMUS, op.cit. etc.). Aceștia omit că tocmai bisericile făcute de împărați și de delegați ai lor, în primul rând bisericile curților imperiale au prevăzute aceste elemente, că și împăratul are obligația și dreptul să meargă la biserică, el își stabilește locul unde stă în biserică, nu se amestecă cu mulțimea sau cu o parte a ei – femeile, fapt care nu numai că ar periclita securitatea persoanei împăratului, care trebuie asigurată continuu și în orice loc, dar, ar pulveriza rangul imperial , cufundându-l în mulțime , că tribune au numai un procent mic din totalul bisericilor, că și unde nu erau tribune femeile se duceau și se duc la biserică.
48. În timpul lui Justinian garda palatului imperial număra aproape zece mii de oameni (Charles DIEHL, Justinien et la civilisation byzantine au VI-e siècle, Ernest Leroux, Éditeur, Paris, 1901, p. 97) André GRABAR, La Peinture Byzantine , Skira , Geneva , 1953 , p. 35 , 36 , fig. p. 62 .

49. Cu această problemă n-au nici o legătură cafasurile executate în biserici în secolul al XIX-lea.
50. Cristian MOISESCU. *Noi puncte de vedere asupra ipostazelor dispărutei biserici domnești „Negru Vodă” din Câmpulung-Muscel*, în „Revista Monumentelor Istorice”, anul LXVII, nr. 1-2/1998, p. 52. Tema tribunelor fusese sugerată și de Vasile Drăguț (V. Drăguț, *Biserica domnească din Câmpulung, o nouă ipoteză*, „RMM-MIA”, nr. 1/1977, p. 48, fig. 6), precum și de Grigore Ionescu (Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I. București, 1963, p. 118-119), care le presupunea peste navele laterale din naos.
51. Ch. DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, op. cit., p. 153, 155-156, fig. 71, pl. L, LII.2;
52. Idem. loc.cit.
53. Krăstiu MIATEV, op. cit., p. 95-103, fig. 91; Peyo BERBENLIEV, op. cit., p. 62, pl. 32.
54. Ch. DIEHL, M. LE TOURNEAU, H. SALADIN, op. cit., pl. XXVI.1;
55. J. Ebersolt, OP. CIT., P. 68, Fig. 54;
56. A se vedea nota 5.
57. A se vedea nota 6.

1 a.

1 b.

Fig. 1. Biserica Domnească din Târgoviște, cafasul ; a – vedere dinspre est , b – vedera extremității nord.

2a.

2b.

2c.

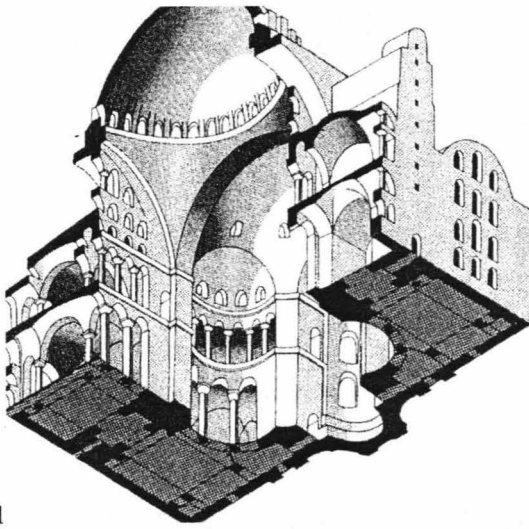

2d.

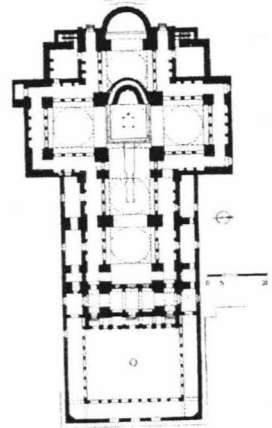

2e.

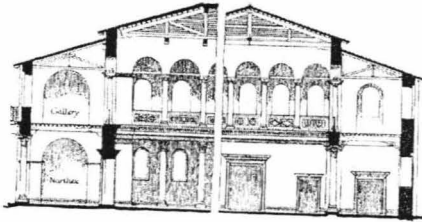
Fig. 2 . Biserica Domnească din Târgoviște, cafasul; a – intrarea dinspre nord, b – scara vedere de sus, c – vedere din naos, d, e – arcele și bolțile pe care reazemă cafasul.

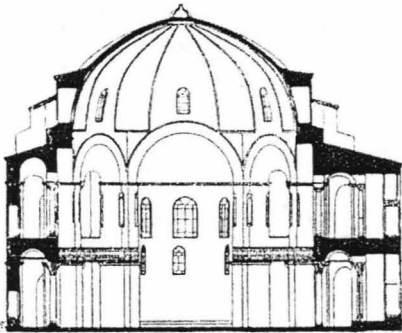
1

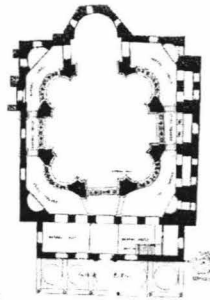
2

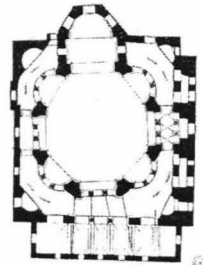
3

4

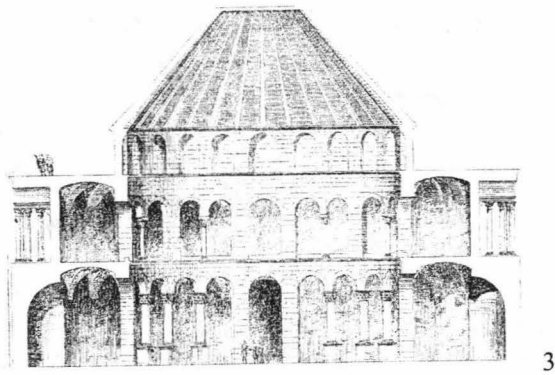

5b

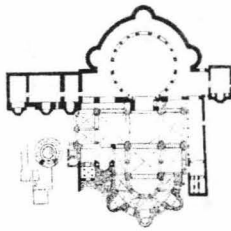

5a

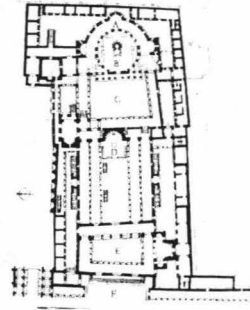
Fig.3 - 1.Constantinopol, Sf. Sofia (după Coche de la Ferté și Ostuni); 2. Efes, Biserica Sf. Ioan, plan (după Cabrol și Leclercq); 3. Constantinopol, Biserica Sf. Ioan Studion, secțiuni (după Van Millingen); 4, 5. Constantinopol, Sf. Sergiu și Bachus 4, secțiune; 5. a. Sf. Sergiu și Bachus, plan parter; b. Sf. Sergiu și Bachus, plan tribune (după Van Millingen).

3

2

1

Fig.4 - Ierusalim, Biserica Sfântului Mormânt (a Învierii)
 1. Planul lui Constantin cel Mare (după Coche de la Ferté și Ostuni); 2. Planul 1048 și 3 Secțiune (după Dehio și Bezold)

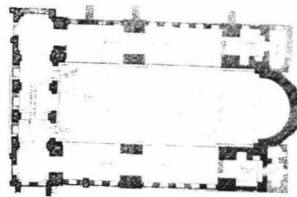
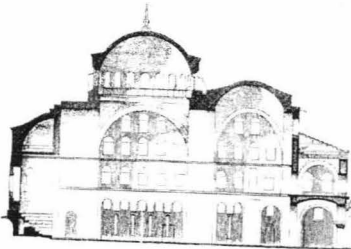

Fig.5 - Constantinopol. Biserica Sf. Irina,
 planul galeriilor și secțiune
 (după Van Millingen).

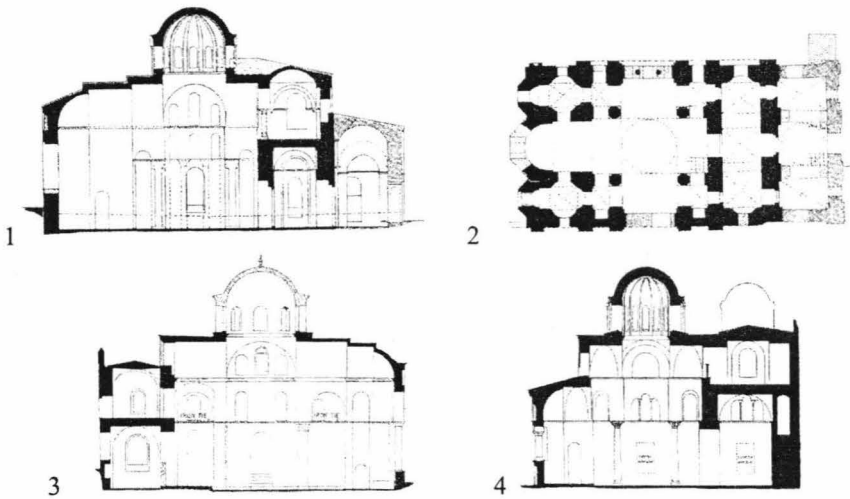

Fig.6 - 1, 2. Constantinopol, Biserica Pantepoptes, plan și secțiune;
 3. Constantinopol, Biserica Pantocrator, secțiune; 4. Constantinopol, Biserica
 Thetokos Pamakaristos(după Van Millingen).

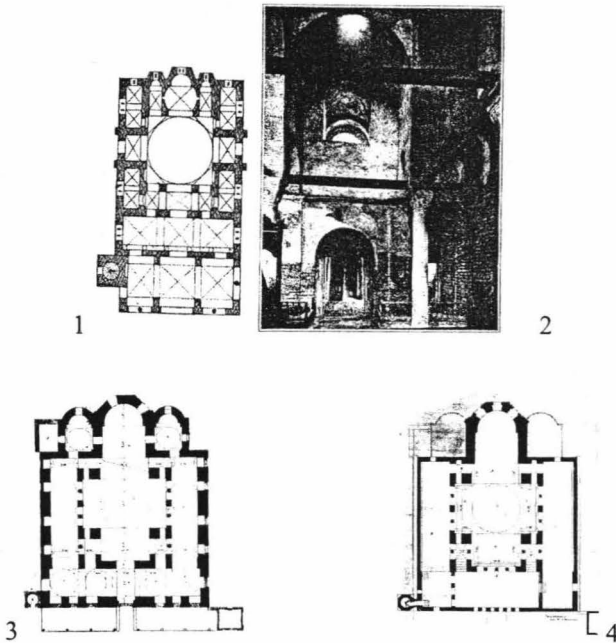
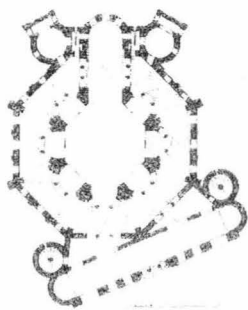
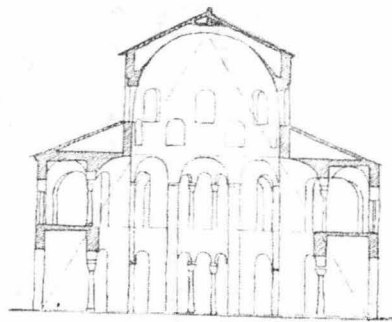

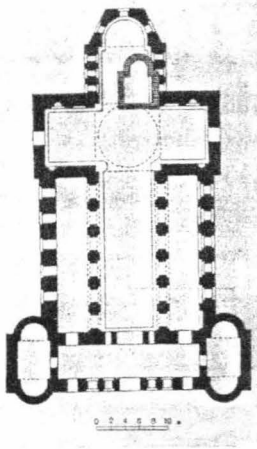
Fig.7-1. Daphni, plan; 2. Thesalonic, Panaghia
 Chalkeon, vedere spre vest; 3. Thesalonic, Haghia
 Sofia, plan parter; 4. Thesalonic, Haghia Sofia,
 plan tribune (după Ebersolt).

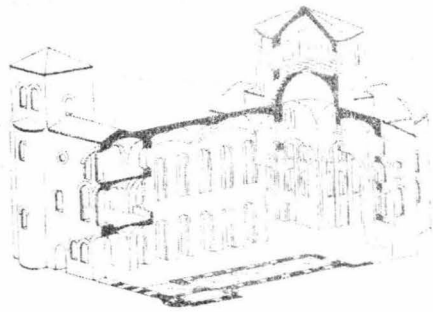
4a

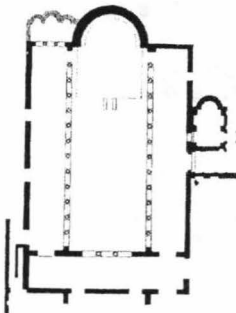
4b

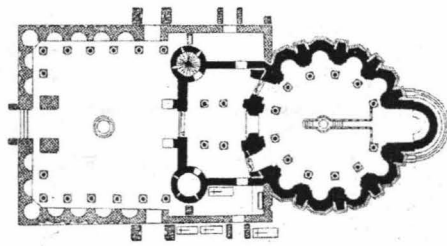
3a

3b

1

2

Fig. 8 - 1. Thesalonic, Acheiropoietos, plan (după Coche de la Ferté și Ostuni);
 2. Preslav, plan (după Miatev); 3. Sf.Sofia ,Sofia, secVI a. plan (după Miatev),
 b. secțiune (după Boiagiev); 4. Ravenna , San Vitale : a. planul (după Dehio și
 Bezold), b. secțiune (după De Angelis d' Ossat)

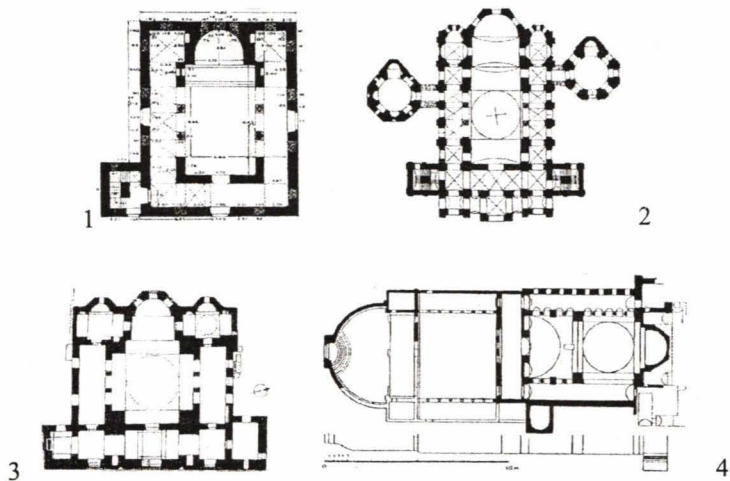

Fig. 9- Planurile bisericilor din: 1. Kasr-Ibn-Wardan; 2. Dere-Ahsy; 3. Niceea (Koimesis); 4. Meriamlik (după Ebersolt).

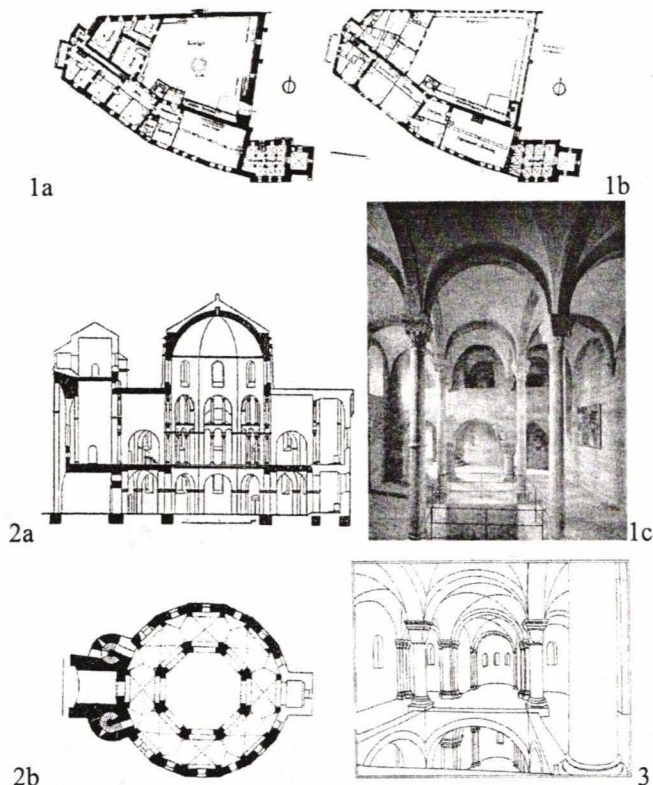

Fig. 10 - 1. Nürnberg, Kaiserburg, capela: a. Plan parter, b. Plan etaj, c. Vedere interioară a etajului (după Ebhardt); 2. Aachen, Aix-la-Chapelle, plan și secțiune; 3. Mainz, capela (după De Angelis d'Ossat).

Fig. 11-Ravenna, biserica San Vitale,
tabloul votiv (după A. Grabar).

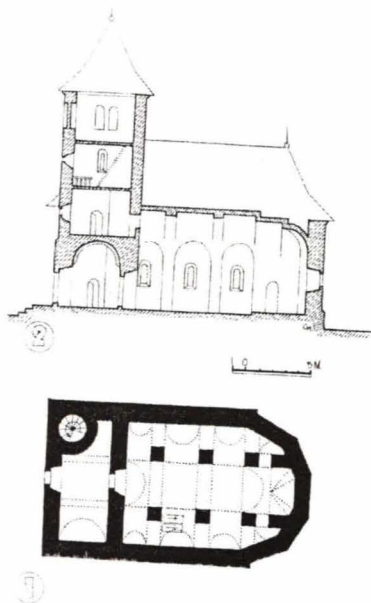

Fig. 12 - Câmpulung, biserica Negru Vodă , plan și secțiune (după Cr. Moiescu).

